

СЛОБОДАНКА ДИМИТРИЈЕВИЋ – ПРВИ ДИПЛОМИРАНИ СТУДЕНТ АСТРОНОМИЈЕ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

ЈЕЛЕНА МИЛОГРАДОВ-ТУРИН

Математички факултет, Студентски трг 16, Београд, Србија
e-mail: jelenam@matf.bg.ac.yu

Резиме. Изнета је биографија Слободанке Димитријевић, удате Крстић, – првог дипломца астрономије на Универзитету у Београду. Сем података из писаних материјала коришћена су сећања саме Слободанке, њеног сина Милоша Крстића и неких њених ученика, изнета аутору.

Слободанка Димитријевић је рођена 3. децембра 1912. године, у Београду. Била је кћи пуковника Саве Димитријевића¹ и мајке Јелице, рођене Тодоровић, строге и патријархално васпитане жене. Рано је показала смисао за математику². Матурирала је у II женској гимназији, где је провела свих 8 година гимназијске обуке и где ће касније бити професор. Увек је била најбољи ђак. Како је рекла, школа јој је била суђена.

На Филозофски факултет Универзитета у Београду, III групу наука – астрономију, уписује се 1931. године. У оквиру те групе биле су а) астрономија (теоријска и практична) и небеска механика, б) теоријска математика и в) рационална механика, физика и метеорологија. Овакав начин устројства испитних група је уведен 1927. године (Кнежевић и Војводић, 1963). Астрономију јој је предавао Војислав Мишковић, тадашњи директор Астрономске опсерваторије у Београду, а небеску механику Милутин Миланковић. Шеф Катедре прве три групе (теоријске математике, примењене математике и астрономије) је био Михаило Петровић (Димитријевић-Крстић, 1984) а наставу математичких и механичких предмета су држали сем њега професори: Антон Билимовић, Никола

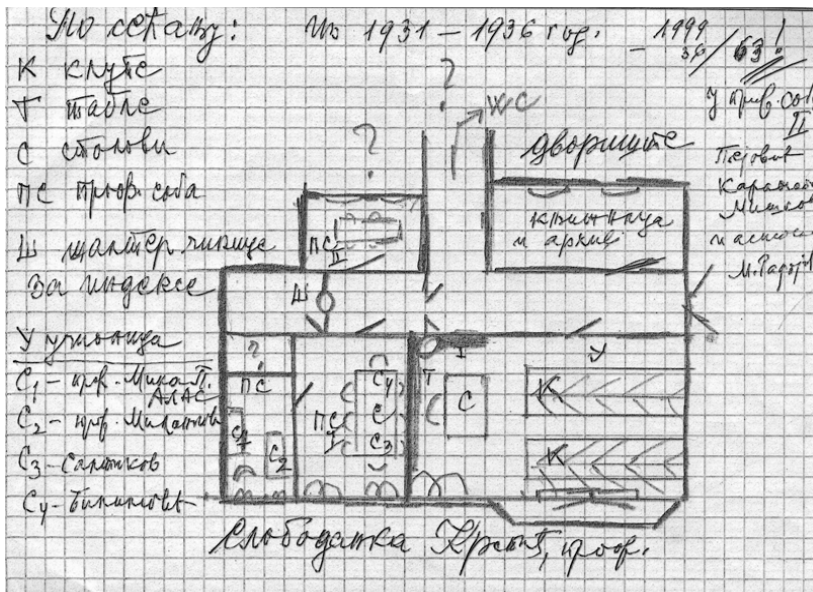
¹ Отац је био необична личност. С једне стране, војно лице (учио у Србији и у Русији; 1910. био је командант пука у Пожаревцу, 1919. у Љубљани а крајем двадесетих година председник Војног суда, високог схватања части) а с друге, један од оснивача Есперанто савеза у нас.

² Као ученица I разреда основне школе у Љубљани, добила је за награду фигуру Богородице јер је једина од ученика знала таблицу множења преко реда.

Салтиков и Тадија Пејовић, универзитетски доцент Јован Карамата, разврстани асистент Милош Радојчић и асистент додељен на рад Татомир Анђелић. Професор теоријске физике је био Вјачеслав Жардецки а метеорологије Павле Вујевић (нпр.***, 1935). Настава је држана у Капетан Мишином здању а професорске собе су биле у анексу (лево на сл.1 и 2).

Слика 1: Разгледница са фасадом Универзитета у Београду каква је постојала у доба школовања Слободанке Димитријевић (из њене архиве са поруком из 1976. године).

Слика 2: Схема просторија које су користили студенти и професори а коју је лично нацртала и потписала Слободанка Крстић, девојачко Димитријевић (1999).

Осврт на своје студије астрономије који је прво изложила на скупу поводом 50. годишњице Астрономског друштва а после објавила у часопису "Васиона" (Димитријевић-Крстић, 1984) ретко је сведочанство тог времена. Она наводи да је у раздобљу 1932-1936. било 5 студената (3 младића и 2 девојке). То су вероватно Ђ. Николић, Н. Јанковић, П. Емануел, С. Димитријевић и О. Бранкован. У постхумно објављеном раду Јанковића (2007) објављени су подаци о уписаним студентима почев од 1923. до 1936. године из којих се види да и бројеви уписаних и имена и семестри често варирају и да нису сасвим поуздани³ те је једино извесно да су сви сем Слободанке напустили студије астрономије.

Слободанка је познавала многе заљубљенике у астрономију: студенте других група који су као споредне предмете имали астрономске предмете и небеску механику⁴ и чланове Академског астрономског друштва, односно Астрономског друштва како се називало од 1935 до 1939. Још из тих година познавала је Бранислава Шеварлића, Захарија Бркића, Пера Ђурковића, Ивана Атанасијевића, Милорада Протића и Франа Доминка, који су касније постали познати професионални астрономи, Станимира Фемпла и Драгослава Митриновића, Миланковићеве помоћнике у рачунима за Канон.

Интересовање за астрономију је код Слободанке побудило још у гимназијским данима дело Милутина Миланковића "Писма једног астронома кроз васиону и векове", где је астрономија приказана кроз своју историју. Била је очарана када је аутор књиге постао њен професор. Имала је дара и за математику тако да није била несрећна када је морала да се уписом на астрономију укључи у учење математике и уштеди породици користећи уџбенике своје старије сестре Душице, студенткиње математике (Крстић, 2008). Очевој пензијом беспоговорно је газдовала мајка.

У њеној заоставштини има лепо писаних белешки и текстова који могу бити од интереса за проучавање развоја наставе на Филозофском факултету.

Настава је била знатно поремећена 1931/32. године демонстрацијама против владе Петра Живковића (Крстић, 2008). Слободанка је по убеђењу била републиканац, под утицајем Јаше Продановића, оснивача Републиканске странке, старог пријатеља породице.

Диплома је издата 2. јула 1936. чиме је постала први дипломирани студент астрономије Универзитета у Београду (Милоградов-Турин, 1997; Јанковић, 2007).

³ У архиви (Јанковић, 2007) немају студената астрономије у зимском семестру 1932/33. а у летњем само О. Бранкован. Слободанке нема ни у оба семестра 1933/34. али је уписана у књигама на астрономији у зимском семестру 1934/35. и целе 1935/36.

⁴ I група је имала као изборни предмет небеску механику (б) и теоријску астрономију (в), II група обавезну небеску механику (а) и практичну астрономију (в) и IV група – физичка, практичну астрономију по избору (Кнежевић и Војводић, 1963)

Слика 3: Факсимил прве дипломе из астрономије, издате Слободанки Димитријевић, на Универзитету у Београду.

У недељној "Политици" од 23. августа 1936. године изашао је чланак да је госпођица Слободанка Димитријевић дипломирала у јунском року "као први наш студент на астрономском отсеку". Вероватно зато што је чланак објављен на *Женској страни*, наслов му је био НАША ПРВА ЖЕНА АСТРОНОМ.

Првих неколико месеци по дипломирању, по сопственој изјави, Слободанка је радила на Астрономској опсерваторији (Крстић, 1997). Требало је да постане асистент код Мишковића. Међутим, њена строга мајка је забранила "да се неудата млада девојка ноћу вере по Звездари и посматра звезде". Ишло се трамвајем бр. 6, па пешке, и кроз дивљину. Морала је да се определи за просвету. После неколико месеци, 1937. године, постављена је за професора математике (Крстић, 1997) у II женској гимназији, а касније је предавала и у III женској гимназији која је била у истој згради, Краљице Наталије 31. Астрономију, тада под називом космографија унутар географије, није предавала. Током II светског рата радила је као волонтер да би задржала то своје радно место.

НАША ПРВА ЖЕНА АСТРОНОМ

На философском факултету Београдског Универзитета, у последњем, јунском року дипломирала је, као први наш студент на астрономском одељку г-ца Слободанка Димитријевић, ћерка пок. Саве Димитријевића, пуковника у пензији.

После матуре у Другој женској гимназији у Београду, године 1931, г-ца Димитријевић уписала се на философски факултет, где је, код познатог математичара и астронома професора др. Милутина Миланковића и код управника астрономске опсерваторије г. Војислава Мишковића, студирала астрономију и небеску механику.

Интерес за астрономију и математику пробудио се код гђе Димитријевић још док је била у гимназији, када се с астрономијом први пут ближе упознала читајући „Писма једног астронома кроз васиону и векове“ од др. Миланковића.

Овакав редак интерес једне наше девојке за једну код нас још веома мало популарну грану науке нема сумње да представља похвалан изузетак.

Истина својим студијама гђа Димитријевић није отворила себи широке могућности зараде. Утолико је њен избор струке заслужнији. С таквим полетом, свакако, наша наука имаће у г-ци Димитријевић једног вредног пионира.

A black and white portrait of Slobodanka Dimitrijević, a young woman with dark hair, looking directly at the camera with a neutral expression. She is wearing a patterned top.

Слика 4: Чланак у листу "Политика" о дипломирању првог астронома на Универзитету у Београду.

Кратко време после 1947. године предавала је астрономију, док је постојала у плану. По укидању женских и мушких гимназија, 1953. године, премештена је у IV београдску гимназију, одакле је 1956. прешла у XIV где је предавала математику све до пензије 1969. године. Одбила је понуду да буде просветни саветник после II светског рата јер би то неизбежно водило чланству у СКЈ (Крстић, 2008). Колико је била цењена види се и по томе што је одмах после рата одређена у комисију пред којом је матуру полагала добро припремљена Јованка Броз, супруга тадашњег председника државе Јосипа Броза Тита.

Слика 5: Факсимил сведочанства Слободанке Димитријевић о положеном испиту за професора математике и физике.

Као професор била је зналац свога посла. Била је свестрано образована особа, широких видика, веома карактерна, отмена, лепих манира и беспрекорног понашања, како је рекао њен ученик Бошко Јовановић (2008) сада редовни професор Математичког факултета. Имала је духа и особеног приступа. Била је строга али правична. На часовима је давала разним категоријама ученика разне пакете задатака. Онима који су били даровити за математику давала је у пакету и по један задатак који је могао решити само онај ко је стварно одличан. Такви задаци се нису могли наћи у збиркама јер их је сама смишљала. (Крстић, 2008). У предавањима се осећао дух београдске математичке школе. Један од њених ђака Ђорђе Вукомановић, сада ванредни професор Грађевинског факултета, ту особину је исказао рекавши да су имали утисак да су и они провели уз њу време и са Миком Петровићем-Аласом и са Милутином Миланковићем. Када би се разред показао добрим, чашћавала их је причама из астрономије. Тако су од ње сазнали о Миланковићевој теорији климе, Марсу, сазвежђима. Новинарки листа "Младост", после добијања прве награде на савезном такмичењу из

математике 1965. године, Вукомановић је рекао да много дугује Слободанки Крстић и да је "лепота њеног стила опчињавала као Платонове дијалози" (Вукомановић, 2008). Њени ђаци су и два редовна професора Електротехничког факултета – Иван Лацковић, математичар, и Антоније Ђорђевић, стручњак за антене, редовни члан САНУ. Од оних у иностранству најчешће је помињала Зорана Д. Поповића који је отишао у Канаду и Зорана В. Врцелја који је отишао у САД, па у Енглеску (обојица инжењери електротехнике). Поповић је постао инострани члан САНУ, а Врцелј аутор више радова па чак и два о Тројанцима објављена у *Astron. J.*

Поносила се својим ученицима и често их помињала. Многи бивши ђаци су јој до њене смрти слали писма из иностранства и новогодишње честитке.

Чувала је чланак из *Physics Today*, из маја 1977, који јој је послао Зоран Д. Поповић, а у коме се говорило о новим доказима Миланковићеве теорије климе.

Чувала је и примерак књиге "Исак Њутн и Њутнова принципија" коју су објавили 1946. године, у Београду, Милутин Миланковић и Славко Бокшан, са својеручном посветом: "Свом бившем ђаку гђи Слободанки Крстић од М. Миланковића". Сазнавши да постоји школа "Милутин Миланковић" (Геолошка и хидрометеоролошка школа) и да је у њој његова биста отишла је тамо да види и представља се као његов ђак (Попов, 2008).

Шездесете године су биле врх активности Слободанке Крстић. Актив математичара њене гимназије се показао одличним. Већ на Првом републичком такмичењу из математике 1959. године два ученика из њене школе освојила су прву награду (Д. Обрадовић и С. Кузмановић). Током неколико година ученици XIV београдске гимназије освајали су награде и на савезним такмичењима из математике (Зоран Поповић, Б. Јовановић, Ђ. Вукомановић), а од 1963. године када је СФРЈ први пут учествовала на Међународној математичкој олимпијади за ученике средњих школа (Мићић и др. 1998) почели су да учествују и ученици XIV београдске гимназије (Б. Јовановић, Ђ. Вукомановић, А. Торгашев, С. Симић). Послати извештаји су штампани у Математичко-физичком листу (Каделбург, 2008; напр. Мрмак и Крстић, 1965). За недостајуће године коришћене су изјаве М. Крстића и Б. Јовановића (2008). Слободно се може рећи да је у овом периоду XIV београдска гимназија имала најбољу математичку секцију у тадашњој Југославији. Четири године за редом та гимназија је имала по једног или два представника у екипи (од 8 чланова) што је за федеративну државу значајан број (Јовановић, 2008). Слободанка Крстић је једна од најзаслужнијих за тај успех. Међу такмичарима те школе највећи број је био њених ђака. Тек по оснивању Математичке гимназије 1966, тежиште рада са такмичарима прелази у ту специјализовану школу (прва награда 1968).

Актив математичара XIV београдске гимназије, чији је она била председник једно време, добио је 1963. године награду "Доситеј Обрадовић" од Скупштине града Београда. У изјави листу "Политика" (Боснић, 1963),

директорка је навела да су: "за шест година ученици XIV београдске гимназије освојили на такмичењима математичара 41 награду и 51 похвалу". За успехе у раду гимназија је добила и награду од општине Врачар (Вукомановић, 2008) – увођење централног грејања. Слободанка Крстић је и добитник Повеље ДМФАС 1978. године (Распоповић, 2008; Попов, 2008).

Волела је школу и долазила је увек на прославе после пензионисања. Са жалом је истицала да је њој у ђачко доба школа била светиња а данашњој деци "нужно зло".

Слика 6: Фотографија Слободанке Крстић из шездесетих година XX века.

Била је противник пушења и бунила се на седницама и пре доношења закона.

Слободанка Крстић је била веома активна у стручним друштвима.

Још као студент постала је потпредседник Академског астрономског друштва чији је један од оснивача била. У књизи Ненада Јанковића "Записи и сећања на Астрономско друштво" (1984) помиње се чак 19 пута. Била је члан Управног одбора Академског астрономског друштва 1934-1935. Наведена је као један од оснивача и у делу (Јанковић, 1986) универзитетског уџбеника историје астрономије Б. Шеварлића.

На скупштини Друштва математичара и физичара НР Србије (ДМФС), одржаној 26. октобра 1952. године, Слободанка Крстић, у то време већ истакнути средњошколски професор математике, изабрана је у Управни одбор ДМФС. Била је и руководилац Републичке комисије за такмичења из математике (Мићић и др., 1998; Попов, 2008) и потпредседник ДМФС (Крстић, 1997), у време када је Милица Илић-Дајовић била председник 1966-1967 (Крстић, 2008) а М. Распоповић (2008) копотпредседник. Као истакнути наставник учествовала је на I међународном конгресу за наставу математике (ИСМЕ) у Лиону, 1969. године, са групом професора математике а у организацији Просветно-педагошког завода Србије (Попов, 2008).

Слободанка Димитријевић је била веома активна и образована особа широког спектра интересовања. Владала је француским, немачким и енглеским језиком.

У младим данима код чувене Маге Магазиновић учила је ритмику. Научила је да свира клавир у нижој музичкој школи. Певала је у хору "Обилић" и са њим путовала у Букурешт и Софију. Као страствени обожавалац опере и филма имала је колекцију грамофонских плоча и портрета холивудских филмских глумаца. Била је чест посетилац позоришта. Сматрала је да је наука изнад музике и није се радовала када јој је син отишао у музичаре.

Као матурант ишла је на часове сликања код познате сликарке Зоре Петровић (1894-1962) која је и насликала Слободанкин портрет, познат као "Жена са шеширом". Та слика је била изабрана и за ретроспективну изложбу слика Зоре Петровић, одржану од 27. марта до 7. маја 1978, у Музеју савремене уметности (Крстић, 2008). Зора је саветовала да се бави вајарством "јер боље осећа облик од боја".

Слика 7: Слика Зоре Петровић "Жена са шеширом", уље на платну. Власништво Музеја савремене уметности у Београду.

Волела је књижевност и сама писала песме. Међу колегама је била цењена и као писац духовитог новогодишњег "Врапца" посвећеног свим личностима из гимназијског колегијума.

Умела да шије и везе, прави лутке деци из фамилије. Није хтела да има разумевања за гурмане и гурманлуке. Често је цитирала своју тетку (десну руку Јаше Продановића) "Није ми амбиција да будем перфектна куварица".

Воела је волела путовања а нарочито летење; "осећала је непрегледну слободу" у ваздуху. Летела је 1935. на отварање прве домаће линије за Ниш,

а са мајком и сестром у Париз на Међународну изложбу 1937. године (Тонковић, 2007), што је за тадашње прилике било изузетно.

Венчала се 1943. године са инжењером шумарства Михаилом Крстићем, који ју је, како је сама говорила, "освојио на виолину". Као студент певао је у хору "Станковић" и био друга виолина у познатом београдском бенду "Jolly Boys", а после рата диригент "Хора свих министарстава". Њихов син Милош је данас познати џез пијаниста.⁵ Занимљиво је да су скоро сви чланови шире Слободанкине фамилије били повезани са математиком и/или уметношћу.⁶ Ценила је људе универзитетског позива па је супруга убедила да прихвати професорско звање иако је он волео чисто истраживачки посао.

Била је поклоник науке али је славила по српској породичној традицији славу, Аранђеловдан. Њено веома широко образовање је обухватало и познавање Библије.

Борбу за власт и трговину је презирала, као и примитивизам било које врсте. Слободанка је као и њени волела животиње али када јој је мачка погинула падом са трећег спрата није више хтела да проживљава стрес губитка кућног љубимца.

Слободанкина стара љубав према историји јој је свакако обогатила њена бројна путовања, нарочито у пензији, са другарицама. Била је тако у многим европским земљама: Совјетском савезу, Енглеској, Француској, Немачкој, Данској, Грчкој, Шпанији и Италији. У Африци у Египту. Прошла је Америку од источне до западне обале, јер је њен супруг као професор фитопатологије, по позиву, школке 1966/67. године, радио један семестар на Универзитету Калифорнија у Берклију а други на Универзитету државе Северна Каролина. Син је те године студирао биохемију на Универзитету Северне Каролине. Слободанка се прикључила породици у лето 1967.

Колико се Слободанка озбиљно односила према својим обавезама показује и ова њена омиљена реченица: "Само смрт или тешка болест могу ме спречити да не стигнем на време".

До краја живота је била здрава ако се изузму старачки проблеми са склерозом крвних судова главе. Преминула је у дубокој старости, 10. јула 2007. године, у Београду.⁷ На испраћају првог дипломираног студента астрономије аутор чланка је испричао њен необичан живот и заслуге. И на лицу свештеника се видело одобравање што се опраштамо од тако достојне особе.

⁵ Рођен 1947. године. Завршио два факултета: Пољопривредни и Факултет музичке уметности. Наш једини амерички магистар џеза, са Универзитета Јужни Илиноис.

⁶ Унук Михаило је виолиниста, пијаниста и композитор. Сада ради за чувену ТВ компанију Warner Brothers у Лос Анђелесу. Унука Владислава је вајар, са талентом за математику. Обоје унука, близанаца, добитници су значајних награда. Снаха Јована, доктор биолошких наука, кћи је познатог композитора и диригента Боривоја Симића.

⁷ Супруг јој је преминуо 1972. године.

Захвалница

Захваљујем свима који су ми својим сећањима и коментарима помогли да сложим слику о Слободанки Димитријевић и њеном времену. Многи математичари нису знали да је дипломирала астрономију, многи астрономи да је била тако заслужна за ширење математике међу младима. а веома мало њих је знало о њеној свестраности.

Овај рад је урађен у оквиру пројекта бр. 146022 "Историја и епистемологија природних наука" Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије.

Литература

- ***: 1935, "Преглед предавања за зимски семестар школске 1935-1936 године", *Публикације Ректората*, бр. 42, Универзитет у Београду, 11-19.
- Боснић, О.: 1963, "Када ђаци заволе математику...", *Политика*, 25. октобар 1963, 11.
- Вукомановић, Ђ.: 2008, усмено саопштење
- Димитријевић-Крстић, С.: 1984, *Васиона*, бр. 5, 92-94.
- Јанковић, Н.: 1984, "Записи и сећања на Астрономско друштво", *Публ. Астрон. Друштва "Руђер Бошковић"*, Београд.
- Јанковић, Н.: 1986, "Преглед историје астрономије у југословенским земљама", у: *Шеварлић, Б.: Историја астрономске науке од Њутновог доба до наших дана*, Природно-математички факултет Универзитета у Београду, Југословенски завод за продуктивност рада и информационе системе, Београд, 143-159.
- Јанковић, Н.: 2007, "Животни пут астронома Ђорђа Николића", у Зборнику радова конференције "Развој астрономије у Срба IV", ур. М. С. Димитријевић, *Публ. Астр. друштва "Руђер Бошковић"*, бр. 7, 293-294.
- Јовановић, Б.: 2008, писмено саопштење.
- Каделбург, З.: 2008, лично саопштење.
- Кнежевић, Ђ., Војводић, М.: 1963, *Филозофски факултет 1918-1941*, у Сто година Филозофског факултета у Београду, Самарцић, Р. ур., Народна књига, Београд, 99-100.
- Крстић, М.: 1997, 2008, усмено саопштење Милоша Крстића, сина Слободанке.
- Крстић, С.: 1997, 1999, усмено саопштење Слободанке Димитријевић, удате Крстић.
- Милоградов-Тулин, Ј.: 1997, "Један прилог историји катедре за астрономију Универзитета у Београду", *Publ. Astron. Obs. Belgrade*, No. 56, 65-75.
- Милоградов-Тулин, Ј.: 1998, "Астрономи Србије у струковним удружењима (I) : Поводом 50 година од оснивања Друштва математичара и физичара Србије", *Васиона*, бр. 5, 117.
- Мићић, В., Каделбург, З., Младеновић, П.: 1998, *50 година Друштва математичара Србије*, Друштво математичара Србије, Београд, 7, 48.
- Мрмак, М. и Крстић, С.: 1965, *Математичко-физички лист*, 27-28.
- Попов, К.: 2008, усмено саопштење Ковиљке Попов, сараднице С. Крстић, аутору.
- Расповић, М.: 2008, усмено саопштење.
- Тонковић, Р.: 2007, усмено саопштење.

**SLOBODANKA DIMITRIJEVIĆ – THE FIRST GRADUATED STUDENT
IN ASTRONOMY AT THE UNIVERSITY OF BEOGRAD**

Slobodanka Dimitrijević, married Krstić, graduated in 1936 at the astronomy study group of the Faculty of Philosophy of the University of Belgrade. Due to patriarchal views of her mother she had to abandon idea of working at the Astronomical Observatory. She became a professor of mathematics, physics and astronomy in secondary schools in Belgrade. She was an excellent teacher and populariser of science. Her students won many medals at the competitions in mathematics. She was very active in various professional organizations. She was even one of the founders of the Academic Astronomical Society in Belgrade.